

Gründerne – hvem var de? Hvem var de 16 handlekraftige menn fra 1833? Det heter i *Eyr* samme år at det var de følgende:

Boeck, Lector

Døderlein, Stadsphysikus

Egeberg, Cand. Medic.

Heiberg, Chr., Lector

Heiberg, Joh., Cand. Medic.

Hjort, Brigadelæge

Holst, Professor

Kraft, Cand. Medic.

Maschmann, Professor, Apotheker

Maschmann, Cand. Pharm.

Møller, Apotheker

Schenck, Brigadelæge

Skjelderup, Professor

Sørenssen, Professor

Thulstrup, Generalchirurg

With, Brigadelæge

Ikke mindre enn ni av disse gründerne finner vi igjen blant portrettene i Det norske medicinske Selskab.

De første medisinske professorene

Blant maleriene finnes portretter av to av de tre første professorene ved Universitetet, Michael Skjelderup og Magnus Andreas Thulstrup, representert med hvert sitt maleri, mens den tredje, Nils Berner Sørenssen, forekommer på en gammel fotografisk reproduksjon.

Maleriet av **Michael Skjelderup** (1769–1852) ① viser en kanskje litt resignert gammel mann. Det er selvsagt mulig at han var resignert på sine eldre dager, men han kunne se tilbake på et usedvanlig spennende liv.

Skjelderup var en slags mannlig Askepott, prestesønnen fra Hof i Vestfold som stammet og som alle trodde var mindre begavet, inntil noen fant på å sende ham til Det kirurgiske Akademi i København, en legeskole der man ikke trengte examen artium for å komme inn. Her blomstret han opp, klarte seg med glans og ble professor ved Københavns Universitet, intet mindre! Så ble han kallet til det nye norske universitetet som dets første medisinske professor. På grunn av krigen hadde han en farefull overfart over Skagerrak for å overta sitt nye embete. I 1814 hadde Norge både England og Sverige som fiender. Men Skjelderups skarpseiler unnagikk de svenske kulene.

Senere underviste han i anatomi, rettsmedisin og flere andre fag, og hadde etter hvert hatt så å si alle norske leger under sitt kateter.

Skjelderup begynte å arbeide ved det nyopprettede fakultetet, på bar bakke og med to tomme hender. Alt måtte bygges opp for å kunne drive skikkelig undervisning. Det gjorde han med stor flid. Blant annet lagde han selv et stort antall anatomiske preparater til undervisningsbruk. Etter hvert oppsto spørsmålet om hvem som egentlig eide disse preparatene, og man kom til at det var Skjelderup selv. Han solgte preparatene til Universitetet for 1000 spesidaler i 1828. Pengene ga han senere tilbake til universitetet ved at han i anledning av sin 80-årsdag og sin avgang som profes-

① *Michael Skjelderup (1769–1852) malt av Johan Gørbitz (1782–1853)*

② *Magnus Andreas Thulstrup (1769–1844), sannsynligvis malt av Jacob Munch (1776–1839)*

③ *Nils Berner Sørensen (1774–1857), maleri av Adolph Tide- mand (1814–1876), tilhørende Rikshospitalet, fotografert av Gustav Borgen (1865–1926) i 1903*

sor i 1849 opprettet en gullmedalje for besvarelse av en oppsatt medisinsk prisoppgave, *Den Skjelderupske medaille*. Som stimulus for unge forskere fungerte dette i mange år – i prinsippet den dag i dag.

Det norske medicinske Selskabs nåværende tidsskrift, *Michael*, har navn etter Michael Skjelderup.

Maleriet av Skjelderup som finnes i Selskabet tilskrives portrett- maleren Johan Gørbitz (1782–1853), men om det er en original, eventuelt en replikk vites ikke, da et tilsvarende maleri også finnes ved Universitetet i Oslo.

Den jevnaldrende **Magnus Andreas Thulstrup** (1769–1844) ② var dansk. Han hadde arbeidet i Norge siden 1797 og ble en meget sentral person da et nytt, norsk helsevesen skulle bygges opp. Han var professor i kirurgi og fødselsvitenskap fra 1814 og ble overkirurg ved det nye Rikshospitalet da det åpnet i 1826.

Thulstrup var personlig venn av kong Christian Frederik (1786–1848) som abdiserte og reiste fra landet i 1814, og han var livmedi- kus for kong Karl Johan (1763–1844) – blant mye annet.

Maleriet i Det norske medicinske Selskab er usignert, men an- tas å være malt av Jacob Munch (1776–1839).

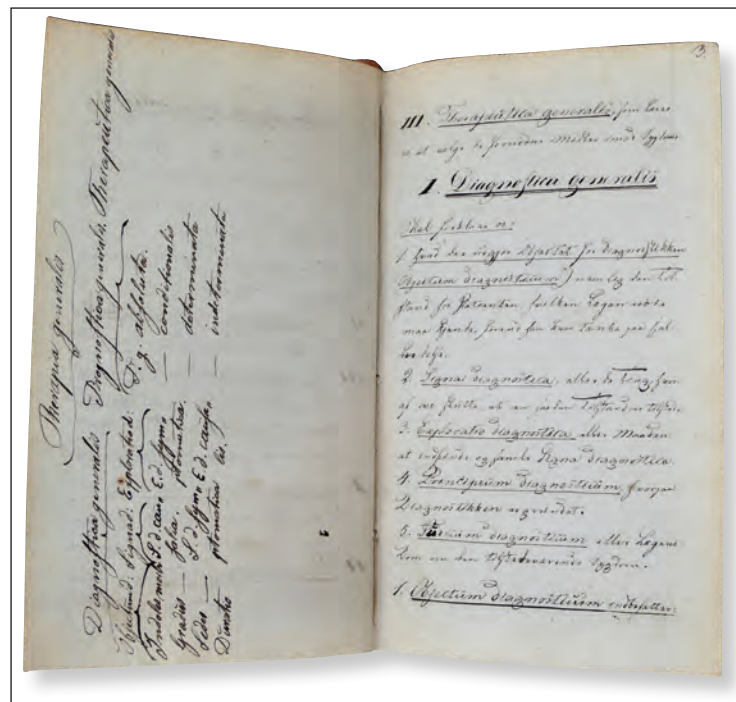
Nils Berner Sørensen (1774–1857) ③ var fra Christianssand og hadde legeutdanning fra København. Stillingen som physicus i Tønsberg fra 1807 og militærlege fra 1808 holdt på å koste ham livet. Han ble smittet med nervefeber, hvilket vi i dag sannsynligvis ville oversette med salmonellose, dvs. tyfoidfeber. Han ble liggende syk i tre måneder og var rekonvalesent i lang tid etterpå. Etter å ha vært lege i Skien fra november 1809, ble han professor i 1814 og

foreleste farmakologi, senere patologi og terapi. Han hadde fra 1815 også klinisk undervisning ved sykesengen.

Sørenssen representerer bindeledet mellom den såkalte systemlære som rådde i internasjonal medisin på 1700-tallet og 1800-tallets medisin. Han var tilhenger av brownianismen, en medisinsk tenkemåte utviklet av John Brown (1735-1788), basert på Albrecht von Haller's (1708-1777) irritabilitetslære. Sannsynligvis overtok Sørenssens elev og etterfølger Andreas Christen Conradi (1809–1868) ⁽¹²⁾ disse synspunktene, men derom vet man lite eksakt (6). Litt vet vi imidlertid om Sørenssens tenkning, for eksempel gjennom det forelesningsreferatet som nåværende professor i allmennmedisin Jørund Straand kom over på et loppemarked i 1988. Det er en skrivebok i oktavformat, der det på tittelbladet står *Therapia generalis foredragen af Prof. Med. Sørenssen skreven af Engelhardt M. Heiberg. Begyndt i Hakkedalen den 1te Juli 1822. Endt sammesteds den 16de Juli 1822*. Her gjenkjennes 1700-tallets karakteristiske medisinske systematikk.

Overlege Herman Gjør (1808–1905) ⁽¹⁵⁾, som Selskabet også har maleri av, utvirket at Sørenssens sønn, statsråd Aimar Sørenssen (1823–1908), forærte bildet til Det norske medicinske Selskab i 1904.

«Christen kniv» var oppnavnet på kirurgiprofessoren **Christen Heiberg** (1799–1872) ⁽⁴⁾. Etter avsluttet medisinstudium dro han sammen med kamerat og kollega Christian Wisbech (1801–1869) i 1823–1824 på en lengre studiereise til medisinske læresteder i Europa. Heiberg var en meget aktiv person på alle måter. Hans like aktive hustru førte et selskabelig hus, men hadde også tid til å føde

Fra Sørenssens forelesninger

ti barn. Familien bodde i annen etasje (tidligere var annen etasje gjerne ansett som den beste etasjen) i et hus Heiberg hadde latt oppføre i 1844 i Karl Johans gate i Christiania. Han sørget også for at tomtene på den andre siden av gaten ble innkjøpt for å forhindre gjenboere, det som er Studenterlunden i dag. Etter Heibergs

Studiereiser som kunnskapsoverføring

I Det norske medicinske Selskabs eie befinner det seg tre små notisbøker. De er viktige dokumenter i 1800-tallets norske vitenskapshistorie. Det er reisedagbøkene til to nyutdannede norske leger, Christen Heiberg (1799–1872) ④ og Christian Wisbech (1801–69) fra 1823–1824. Det de la ut på, var en faglig dannelsesreise for å lære mer medisin ute i Europa. Dagbøkene gir et interessant innblikk i både en strabasjøs tur og et godt faglig utbytte ved de utenlandske medisinske læresteder. Slike reiser skulle det bli mer av!

De to kollegene var blant de første legene, utdannet i Norge, som skaffet seg videreutdanning på denne måten. Etter hvert ble det nærmest en norm blant mange norske leger at de skulle dra til utlandet for å få med seg det siste av kunnskap og rutiner.

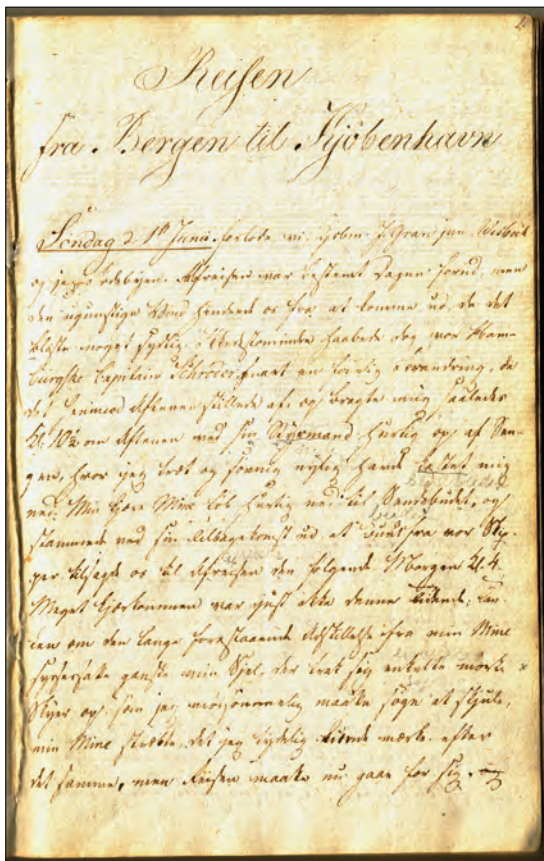
For Heiberg og Wisbech ble reisen med seilskip fra Bergen til Helsingør både langvarig og farlig på grunn av dårlig vær. Men videre gikk det lettere: Allerede i 1819 hadde man fått dampbåtrute fra København til Kiel. Og fra midten av århundret ble det en helt annen tid – nå kunne man reise rundt i Europa med tog. Men å reise fordret fortsatt både tid og ikke minst penger. Noen leger som reiste ut fikk stipend, men mange bekostet sine studiereiser selv.

Reisemålene var de europeiske storbyer med medisinske fakulteter. Hvor man fortrinnsvis reiste, varierte litt ettersom popu-

lariteten forandret seg, men København, Paris, Wien og Berlin sto hele tiden høyt på listen. Etter hvert ble det arrangert formaliserte sommerkurs for medisinsk videre- og etterutdanning, blant annet i Berlin, og dette trakk også nordmenn.

Mange av de reisende leger skrev reisebrev som ble trykt i 1800-tallets ledende medisinske tidsskrift i Norge, Det norske medicinske Selskabs *Norsk Magazin for Lægevidenskab*en. Disse reiseberetningene viser oss hvordan europeisk medisin ble oppfattet av reseptive, norske leger. De opplevde universitetsbyene som dels nokså forskjellige. F. eks. F. C. Faye ⑬, som var spesielt interessert i obstetikk og barnesykdommer, ble forskrekket over hospitalet for hittebarn i Paris. Det var mer av en kirkegård enn et hospital, mente han. I 1849 prøvde han å få ut tall for maternell dødelighet av sine franske kolleger, men slike data ville de holde hemmelig. Til slutt fikk han tallene, men da ble det bråk. Dette overbeviste Faye om at åpenhet var det eneste rette innen medisinen.

Norsk medisin ble i stor grad bygd opp på kunnskap hentet fra utlandet. Innsamling, tilpasning og formidling av kunnskaper, innhentet i utlandet av kompetente, norske fagfolk var en viktig del av oppbyggingen av samfunnet. Det vi finner av dagbøker, notater og innberetninger er derfor kildemateriale som må sees i et videre perspektiv enn bare som etterlatenskaper etter personlige studiereiser.

Første side i Heibergs og Wisbechs reisedagbok fra 1823

Vi må huske at dette også gjaldt for en rekke andre fag! Som et eksempel, se bare på biografiene til de kunstnerne som er representert i Selskabets portrettsamling – sin kunstutdannelse hadde de fleste fra lange utenlandsopphold. Der lærte de både håndverket, maleteknikken, og det kunstfaglige – kontakten med de internasjonale retningene i malerkunsten.

Litteratur

Larsen Ø, Heiberg A. Å legge ut på studiereise – med legene Christen Heiberg og Christian Wisbech til København i 1823. *Michael* 2008; 5: 11-23.

Olsen BO. Recreation or professional necessity – the study tours of nineteenth century Norwegian physicians. I: Larsen Ø red. *The shaping of a profession*. Canton MA: Science History Publications/US, 1996: 258-75.

Kvarenes HW. Travel accounts in the Norsk Magazin for Lægevidenskaben, 1840–1880. I: Larsen Ø red. *The shaping of a profession*. Canton MA: Science History Publications/US, 1996: 276-82.

død overtok konditoren Julius Fritzner (1828–1882) fra Skjeberg (Heibergs mor var født Fritzner) og åpnet Grand Hotel i huset i 1874.

Kirurgprofessoren hadde også en fornem sommerbolig, egnet til selskapelighet. Universitetet hadde arealer på Tøyen, og der kunne professorene få såkalte «løkker». Heiberg engasjerte i 1840-årene Oscarshalls arkitekt, dansken Johan Henrik Nebelong (1817–1871) til å bygge «Heibergløkken», et av hovedstadens første hus i sveitserstil. Det kan fortsatt sees, det er pietetsfullt restaurert, er nå Heibergløkken barnehage og har adressen Økernveien 4.

I malerisamlingen finnes også to portretter av **Johan Fritzner Heiberg** (1805–1883) ⑤ ⑥. Han var en yngre bror av Christen

Heibergløkken i 2012

④ *Christen Heiberg (1799–1872) malt (etter foto) av Wilhelm Holter (1842–1916)*

Kniv. Han hadde medisinsk eksamen fra 1832, lisensiatgrad fra 1837 og studerte etterpå anatomi i Stockholm, Berlin og Paris. Helt fra 1829 hadde han vært prosektor ved Det Kgl. Frederiks Universitet, men i 1853 ble han generalkirurg for den norske armé. I 1842 lanserte han på egen hånd sitt eget medisinske tidsskrift *Ugeskrift for Medicin og Pharmacie*, men det ble med bare fire årganger. Vi må anta at konkurrenten *Norsk Magazin for Lægevidenskaben*, utgitt av Det norske medicinske Selskab fra 1840, var for mektig. Men Johan Fritzner Heiberg var med på å formalisere Selskabet i 1833, og er derfor behørig beåret med malerier.

Det nye Norge

1800-tallet var nasjonsbyggingens århundre framfor noe. I et land der befolkningen var liten, riktignok voksende fra ca. en million til ca. to millioner i løpet av århundret, var den utdannede elite, dvs. drivkreftene for utviklingen, også liten. Det betydde ofte at «alle måtte gjøre alt». Idag kan vi undre oss over at man stort sett treffer på de samme personene i mye av det vi leser om. Vi ser av historien at riktignok er beslutningsprosessene som regel demokratiske i formen, men det er mange ganger de samme personene på alle sider av forhandlingsbordene.

Elitenettverk var intet nytt. Ut fra nåtidens verdigrunnlag kan noen kanskje se på dette med en viss skepsis, men man må forsøke å sette seg inn i tidens situasjon. På 1700-tallet hadde Norge bare en liten økonomisk elite, et tynt øvre sjikt av velstående borgere som først og fremst hørte hjemme i handel og gryende industri.

⑤ Johan Fritzner Heiberg (1805–1883)